

3. Затерта З. В. До проблеми визначення резильєнтності особистості в психології. *Collection of scientific papers «SCIENTIA». Current issues of science, prospects and challenges*, Sydney, Australia, 2023. С.155-157.
4. Лазос Г. Резильєнтність: концептуалізація понять, огляд сучасних досліджень. *Актуальні проблеми психології. Том 3.: Консультативна психологія і психотерапія*. Вип. 14. Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України; Вінниця, ФОП Рогальська І. О., 2018. Вип. 14. С. 26-64
5. Морозова О. Б. Феномен резилієнс та підходи, які впливають на підвищення резилієнс у особистості. *Науково-практична конференція «Особистість у просторі проблем ХХІ століття»* : програма і матеріали, 25 лютого 2021 року, Київ, Україна / Національний університет «Києво-Могилянська академія». Київ : НаУКМА, 2021. С. 65-67.
6. Омельченко Я.М. Напрямки розвитку життєстійкості дітей в умовах війни. *Психолого-педагогічні координати розвитку особистості* : збірник наукових матеріалів III Міжнародної науково-практичної конференції (м. Полтава, 2–3 червня 2022 р.). Полтава, 2022. С. 163-167.
7. Підготовка вчителів до розвитку життєстійкості / стресостійкості у дітей в освітніх навчальних закладах : навч.метод. посіб. / Вид. 2ге, доп., виправ. / заг. ред.: Чернобровкін В. М., Панок В. Г. Київ : Унів. видво ПУЛЬСАРИ, 2021. 282 с.
8. Савчин М.В., Василенко Л. П. Вікова психологія: навчальний посібник. Київ : Академвидав. 2005. 360 с.
9. Про внесення змін до Державного стандарту початкової освіти. URL : <https://surl.li/tuqqza> (Дата звернення: 04.12.2025).
10. APA Dictionary of Psychology. URL : <https://dictionary.apa.org/resilience> (Дата звернення: 04.12.2025)

**ОСОБЛИВОСТІ ПРОЯВУ ПЕДАГОГІЧНОГО ТАКТУ
В ІНКЛЮЗИВНОМУ КЛАСІ: ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД
ТА УКРАЇНСЬКІ РЕАЛІЇ**

Любчак Людмила, кандидатка педагогічних наук, доцентка

Вінницький державний педагогічний університет

імені Михайла Коцюбинського (Україна)

Которощук Тетяна, здобувачка ступеня вищої освіти «магістр»

Вінницький державний педагогічний університет

імені Михайла Коцюбинського (Україна)

У сучасному освітньому середовищі зростають вимоги до вчителів початкових класів, оскільки школа дедалі більше орієнтується на гуманістичні цінності та підтримку учнів з різними освітніми потребами. В умовах реформ НУШ важливо не лише забезпечувати якісний освітній процес, а й створювати психологічно безпечне та доброзичливе середовище, в якому дитина відчуває підтримку незалежно від індивідуальних особливостей.

Організація освітнього процесу в Україні в умовах воєнного стану робить це питання надзвичайно актуальним. Інклюзивні класи стають звичною практикою, проте вчителі часто стикаються з нестачею методичної та психологічної підтримки. Зарубіжний досвід свідчить, що поєднання професійної компетентності та педагогічного такту забезпечує найефективніші результати в інклюзивній освіті. Тому вивчення проявів педагогічного такту в інклюзивному класі має велике значення для розвитку як педагогічної науки, так і практики.

Педагогічний такт – це професійна якість вчителя, що виявляється у вмінні доцільно, делікатно та етично взаємодіяти з учнями, враховуючи їхні вікові, індивідуальні та психологічні особливості [3]. Він передбачає вміння стримано реагувати на складні ситуації, коректно виправляти помилки учнів, підтримувати позитивний психологічний клімат у класі та створювати атмосферу довіри й поваги.

Педагогічний такт складається з низки взаємопов'язаних компонентів. Емпатія забезпечує здатність вчителя відчувати емоційний стан дитини, розуміти її переживання та потреби. Стриманість проявляється в умінні контролювати власні емоції та уникати імпульсивних реакцій. Доброзичливість

формує атмосферу довіри та підтримки, що сприяє активній участі учнів у навчанні. Гнучкість дозволяє адаптувати педагогічні підходи до різних ситуацій та індивідуальних особливостей дітей. Етичність визначає моральні межі взаємодії між вчителем і учнем, а повага до гідності забезпечує непорушність особистісних прав дитини. Разом ці компоненти створюють цілісну систему, що визначає тактовну поведінку педагога.

В інклюзивному освітньому середовищі педагогічний такт набуває особливої ваги, оскільки вчитель має працювати з дітьми, які відрізняються рівнем розвитку, темпом навчання, поведінковими особливостями та комунікативними можливостями. У контексті Universal Design for Learning такт виявляється у здатності педагога передбачати та усувати бар'єри, пропонувати різні способи сприйняття матеріалу та оцінювання, будувати індивідуалізовану підтримку [10]. Тактовна поведінка проявляється у прийнятті різноманітності, недопущенні стигматизації й створенні умов, у яких кожен учень відчуває цінність свого досвіду та можливість успішного навчання.

У світовій педагогічній теорії та практиці педагогічний такт розглядається як одна з ключових професійних компетентностей вчителя, що забезпечує успішне функціонування інклюзивного освітнього середовища. Незважаючи на те, що термін «педагогічний такт» не завжди вживається дослівно у зарубіжних дослідженнях, його сутнісні характеристики – чутливість до потреб учня, емпатія, увага до індивідуальних особливостей, гнучкість поведінки та етичність педагогічної взаємодії – чітко простежуються в сучасних міжнародних моделях інклюзивного навчання.

Країни з високим рівнем реалізації інклюзії, такі як Фінляндія, Канада, США, Нідерланди та Німеччина, демонструють різноманітні підходи до формування тактовної, підтримувальної та безпечної атмосфери в класі. В їхніх освітніх системах велика увага приділяється професійній підготовці педагогів, розвитку їх емоційної компетентності, навичок партнерської взаємодії, позитивної дисципліни та навичок організації диференційованого навчання.

Аналіз цих підходів дозволяє визначити загальні тенденції, які можуть бути корисними для удосконалення української практики інклюзивної освіти.

У Фінляндії велике значення надають ставленню вчителя до інклюзії, його готовності адаптувати навчальний процес і забезпечувати позитивне включення кожного учня. Дослідження показують, що педагоги з позитивними установками створюють підтримувальне середовище, враховують індивідуальні особливості, проявляють гнучкість та дотримуються етичних норм, що відповідає феноменологічній концепції освіти [10].

В англomовній літературі підкреслюється, що успішна інклюзія залежить від ставлення вчителя до учнів, готовності до індивідуалізації процесу навчання та партнерства з дитиною. У США та Канаді модель «позитивної дисципліни + партнерства» передбачає підтримку автономії та гідності дітей з різними освітніми потребами [6].

В Європі, зокрема у Нідерландах та Німеччині, ефективна інклюзія ґрунтується на адаптації навчання до потреб учня, диференціації, увазі до емоцій і потреб учнів, а також залученні кожного до активної участі у класі [7].

Порівнявши підходи до організації процесу навчання в різних країнах, можна виокремити кілька характерних рис тактової поведінки вчителя в контексті інклюзивної педагогіки:

- орієнтація на дитину як на повноправного учасника освітнього процесу, з увагою до її індивідуальності, потреб, темпу навчання, особливостей сприйняття навчального матеріалу;
- організація командної роботи, за якої вчителі, асистенти, фахівці, адміністрація – спільно створюють інклюзивне середовище;
- повага до гідності учня, підтримка позитивної самооцінки, емпатія, уникнення стигматизації і ярликів, акцент на можливостях, а не на дефіцитах та недоліках;
- мінімізація оцінювальних, стигматизуючих висловлювань як усередині класу, так і у ставленні до батьків, асистентів, команди супроводу;

– організація процесу навчання для всіх учнів, з урахуванням їх різноманітності – не «особливі класи», а спільний простір, де комфорт кожного важливий.

В Україні інклюзивна освіта закріплена нормативно-правовими актами, зокрема, через Закон України «Про освіту», Концепцію Нової української школи, Концепцію інклюзивної освіти та Порядок організації інклюзивного навчання, які встановлюють правові гарантії доступу до освіти для дітей з особливими освітніми потребами, регламентують оцінювання, підтримку та супровід у загальноосвітніх закладах. Ці документи спрямовані на створення умов для реалізації принципу рівних можливостей та забезпечення навчальної доступності для всіх учнів, включно з тими, хто має потребу у спеціальній підтримці.

Однак, проблеми прояву педагогічного такту вчителями помітні на практиці: значене перевантаження педагогів, недостатній рівень підготовки до роботи з учнями з ООП та існуючі упередження щодо інклюзії гальмують якісну взаємодію. За дослідженнями науковців, низька готовність педагогів до впровадження інклюзивних практик та обмежена кількість фахівців уповільнюють процес інклюзії й формування компетентностей, що сприяють тактовній педагогічній взаємодії [8].

Водночас останні роки позначені позитивними зрушеннями: поширюється практика роботи команд психолого-педагогічного супроводу, реалізуються курси підвищення кваліфікації щодо інклюзивної освіти, а реформи НУШ сприяють упровадженню сучасних підходів у роботі з різними учнями. Ще одним позитивним чинником є розвиток партнерства між учителем, асистентами, психологами та батьками, що підтримує вчителів у вирішенні складних педагогічних ситуацій [9].

Педагогічний такт є ключовою компетентністю вчителя для успішної інклюзії. Він забезпечує чутливу, етичну та адаптивну взаємодію з учнями, сприяє їх психологічному комфорту та ефективному навчанню. Поєднання українських реалій із зарубіжним досвідом показує, що розвиток такту вчителя

можливий через підготовку, супервізію, командну роботу та диференційоване навчання. Формування якостей особистості, які засвідчують оволодіння педагогічним тактом в учителів, сприятиме підвищенню ефективності інклюзивної освіти та створенню безпечного та підтримувального середовища для всіх учнів.

Список використаних джерел:

1. Зязюн І. А., Крамущенко Л. В., Кривонос І. Ф. Педагогічна майстерність: підручник. Київ, 2008. 371 с.
2. Любчак Л.В. Вибір оптимальної стратегії взаємодії майбутнього педагога з дітьми із особливими освітніми потребами. *Освіта дітей з особливими потребами : від інституалізації до інклюзії*. Зб. тез доп. / Редкол.: В.В.Засенко, А.А.Колупаєва, Н.І.Лазаренко, З.П.Ленів. Вінниця : ТОВ фірма «Планер», 2016. 210-213.
3. Любчак Л.В. Педагогічний такт як форма реалізації педагогічної моралі в діяльності вчителя початкових класів. *Актуальні проблеми дошкільної та початкової освіти в контексті сучасних освітніх парадигм : збірник матеріалів науково-практичної конференції викладачів і студентів факультету дошкільної, початкової освіти та мистецтв* (Вінниця, ВДПУ ім. М. Коцюбинського, 5-6 квітня 2017 р.) / за ред. О. А. Голюк ; Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, факультету дошкільної, початкової освіти та мистецтв. Вінниця: ТОВ «Меркьюрі-Поділля», 2017. Вип. 6. С.18-21.
4. Любчак Л.В., Демченко О.П., Комарівська Н.О. Партнерство учителя початкової школи з батьками в організації дистанційного навчання дітей з особливими освітніми потребами. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми: збірник наукових праць*. Вінниця: ТОВ «Друк плюс», 2022. Вип. 64. С. 116-125.
5. Сак Т. В. Individualization of teaching students with special education needs in inclusive classes. *Особлива дитина: навчання і виховання*. 2014. 4 (69). 3-6. URL : <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/9414> (Дата звернення: 09.12.2025)

6. Christopher Boyle, Joanna Anderson, Kelly-Ann Allen. The Importance of Teacher Attitudes to Inclusive Education. *Inclusive Education: Global Issues and Controversies*. URL : <https://surl.li/ucymcc> (Дата звернення: 09.12.2025)
7. European Agency for Special Needs and Inclusive Education. *Inclusive Education and Effective Classroom Practice*. URL : <https://surl.lt/pqxrtk> (Дата звернення: 09.12.2025)
8. ResearchGate. *Inclusive Education in Ukraine: Conditions of Implementation and Challenges*. URL : <https://surl.li/jthwgf> (Дата звернення: 09.12.2025)
9. ResearchGate. *The Importance of Teacher Attitudes to Inclusive Education*. URL : <https://surl.li/zblgdt>
10. TheTema. *Інклюзивне навчання в Україні*. URL : <https://surl.li/twtbwb> (Дата звернення: 09.12.2025)

ЕСТЕТИЧНЕ ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ

Мальов Сергій, доктор філософії (PhD)

Вінницький державний педагогічний університет

імені Михайла Коцюбинського (Україна)

Особливе значення естетичне виховання має в цілісному освітньому процесі дітей молодшого шкільного віку, адже саме цей вік є сенситивним для естетичного розвитку дитини. Саме в цей період у дітей відбувається активне освоєння зовнішнього світу і спілкування з оточуючими людьми. В цьому віці закладаються основи емоційної чутливості. На етапі навчання дитини в початковій школі формується інтерес до мистецтва та художньо-творчої діяльності. У дітей молодшого шкільного віку формується цілісне світосприймання, розвиток естетичних смаків та ідеалів, особисте ставлення до культурних надбань суспільства, відбувається емоційно-чуттєве освоєння дитиною навколишнього світу.